

Petra
Nagyová Džerengová

ZENY *nášho* RODU

MARENČIN PT

*Túto knihu venujem spomienke na moju milovanú
sestru Denisu*

Petra Nagyová-Džerengová
ŽENY NÁŠHO RODU

MARENČIN PT

© Petra Nagyová-Džerengová, 2018
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2018
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marencin@marencin.sk www.marencin.sk
Cover © Marenčin Media, 2018
Design © Marta Blehová, 2018
686. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0104-5 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0105-2 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0106-9 (ePub)

1968

Zohnem sa a skrehnutými prstami odlúpnem z kopy zeminy za hrst' hliny. Hodím ju do diery predo mnou. Vlastne do jamy. Vlastne do hrobu.

„Buch!“

V tom tichu to na mňa zapôsobí, akoby vybuchol granát. Možno vybuchol. V mojej hlave. Alebo to bolo čokoľvek iné. Hocičo, čo spôsobilo v mojom mozgu veľký tresk. Slová a myšlienky sa v ňom vznášajú ako v bezťažovom stave, a keď do seba narazia, ľubovoľne sa spájajú, vytvárajúc tak absurdné kombinácie.

„Prach si a na prach sa obrátiš.“

Strhnem sa a pozriem na muža v plášti. Povedal tie slová, alebo zazneli len v mojej hlave? Zachvejem sa od chladu. Vietor zosilnel a jeho hvízdanie v holých korunách stromov znie bezútešne. Znovu upriamim pozornosť na farára. Jeho ústa sa otvárajú a zatvárajú, zdá sa, že rozpráva, no obsah jeho reči mi uniká. Vnímam iba zmätok do seba narážajúcich slov v mojej mysli. Až sa mi z toho zakrútila hlava. Pre istotu odstúpim od hrobu. Nedokážem však odtrhnúť pohľad od tmavej jamy, hoci cítim strach, že ma do seba vtiahne ako vysávač malú smietku. Predstavujem si, ako sa v rúre krútim ako v nejakej centrifúge, ktorá zo mňa vytrasie všetky myšlienky, odštaví mi mozog od

všetkých emócií a na konci ma vyplúje ako inú bytosť, poskladanú nanovo, ako obraz v kaleidoskope. Túžila som po tom, no zároveň som vedela, že nik sa nemôže odstrihnúť od svojej minulosti. Akokoľvek ďaleko od nej utečiete, raz vás dostihne. Prežuje vás a čím neskôr sa to stane, tým viac to bude bolieť. Ako teraz mňa. Červenolíci muž v ošúchanom obleku, ktorý sa dovtedy znudene opieral o lopatu, sa pustí do práce. Chvatne zhrňa hlinu do jamy, očividne to chce mať čo najskôr za sebou. Do nosa mi udrie závan kyslásteho potu, spod ktorého preráža alkohol.

Hlúčik starších ľudí sa k sebe tlačí v zimomravej predtuche, že to zanedlho čaká aj ich. A som tu aj ja. Ja, s mojím predsvzatím, že sa nerozplačem a budem sa správať dôstojne, ako sa patrí na pohreboch ľudí, ktorých sme nepoznali. Darilo sa mi. Aspoň doposiaľ. Neplakala som, hoci slzy sa mi tislí do očí, odkedy som v tejto malej zapadnutej dedine vystúpila z autobusu. No teraz, keď je po všetkom a na moju starú mamu, ktorú som nikdy nevidela živú, padá studená zem, to na mňa zrazu doľahlo. Z hrude sa mi derú vzlyky. Už nevnímam, čo sa patrí či nepatrí a čo si pomyslia ostatní. Jednoducho ma to premôže. Nie, nie je to trúchlivou atmosférou, nezdá sa, že tu okrem mňa niekto smúti. A vôbec, možno smútiť za niekým, koho človek nepoznal? Asi áno, lebo vnútro mi teraz zvierá smútok tak, až vykriknem. Alebo sa mi to len zdalo? Zachytím divné pohľady žien, no v tej chvíli mi je jedno, či ten výkrik naozaj zaznel. Stane sa spúšťačom môjho plaču, ktorý nezastaví ani päst pritlačená na ústach. Nariekam nahlas ako malé dieťa. A kým hlina dopadá na truhlu s chladným telom starej mamy, ja srdcervúco žialim, za všetkými tými rokmi, ktoré sme premeškali, za útechou, ktorú sme si navzájom neposkytli, ale najviac za láskou, ktorej sa mi od nej nedostalo. Všetci na mňa nepokryte civejú.

V tej chvíli sa isto stávam súčasťou miestnych legend, ešte roky si budú rozprávať o neznámom dievčati, čo sa jedného dňa zjavilo v dedine a predviedlo na cintoríne veľkolepý obrad smútenia. Ale ja naozaj trúchlim, hoci nielen za ženou, ktorá tu leží a ktorá splnila svoju povinnosť, a to uvoľniť miesto na zemi deťom svojich detí a ich deťom. Asi jedínú povinnosť, ktorú splnila voči mne. V tej chvíli totiž pochovávam aj nádej, že sa raz dozviem, kto bol náš otec, mňa a mojej sestry. A plačem i nad všetkými vecami, ktoré sa mi v živote prihodili, a možno ešte viac nad tými, čo sa neprihodili. Plačem nad príležitosťami, čo sme premárnili, i nad tými, ktoré už nikdy neprídu.

Náhle si uvedomím, že už niet ani stopy po zívajúcej diere, ktorá pohltila starú mamu. Hrobár s úľavou uhladá kopec zeminu lopatou a pozrie na farára. Nad cintorínom sa náhle rozhostí ticho. Zmlkol vietor, i moje vzlykanie. Všetci akoby sa okúňali. Čo ďalej? Nemala by sa teraz vyjadriť sústrasť? Zmätene sa obzerám, neviem o žiadnych pozostalých. A z nich nik netuší, že som krv ženy, ktorej tvár v otvorenej truhle na márach vyzerala tak prísne a zároveň dôstojne. Úporne som sa snažila vytesať si jej črty do pamäti, aby som mala aspoň jednu spomienku.

Opäť sa rozfúka. Pritiahnem si sveter k telu. Netušila som, že tu bude o toľko chladnejšie ako v meste. Nik ma na to neupozornil. Mama totiž nevedela, že som sa do jej rodného kraja vybrala. Urobila som to v náhlom popude mysle, hoci tú situáciu som prežila v predstavách aspoň stokrát: videla som sa, ako sem prichádzam a zvoním pri bráničke, otvára mi milá žena so sivým drdolom a zamúčenou zásterou, z dverí zavanie vôňa čerstvo upečenej bábovky, stará mama si posunie okuliare na nose, lepšie sa mi prizrie a rozplače sa. Spozná ma hneď, človek predsa nezaprie vlastnú krv. Privinie si ma silno na hrud' a povie: „Dieťa moje, toľko som na teba čakala! Všade som po vás

pátrala, napísala som sto listov, no všetky sa vrátili neotvorené. Ach, aká som šťastná!“

Ale teraz je už neskoro.

Hrobár si vytiahne z vrecka pokrčený balíček cigariet. Jednu si vyklepe, škrtnie zápalkou a potiahne si. Cez plece vyzve pohľadom kňaza: Ideš? Muž v sutane na mňa nerozhodne pozrie, no potom sa pridá k odchádzajúcim. Možno má veľa práce, a hoci do jej náplne patrí aj útecha veriacich ovečiek, ja nie som jedna z nich.

Ženy sa poberú za ním. Určuje smer, tu ešte niekým je. Tu, v Bohom zabudnutej dedine, kde ľudia, i keď Boh na nich zabudol, oni naňho nie. Upriem zrak na náhrobnú tabuľu. Písmená sa mi rozplývajú pred zaslzenými očami. Premočená vreckovka v prstoch mi začína tuhnúť od mrazu.

„Nachladneš, keď tu budeš len tak stáť,“ ozve sa zrazu za mnou ženský hlas.

Neobzriem sa. Žena váhavo pristúpi bližšie a jej plece sa dostane do môjho zorného uhla. Uvedomím si, že tá žena musela poznať starú mamu i jej dcéru, moju mamu, a tým pádom i odpovede na mnoho otázok, čo sa mi za takmer dvadsaťdva rokov mojej existencie nazbieralo v mysli. Podlomia sa mi kolená.

„Myslela som si, že príde tvoja mama,“ podotkne neznáma.

Ešte stále sa môžem tváriť, že som nič nepočula. Slová, ktoré nepočujeme, akoby neexistovali. Presne ako ľudia, ktorých sme nepoznali. Tá žena poznala starú mamu. Prečo som ju nepoznala ja? Pocítim zlosť. Na obe. Na tie ženy, čo trčali v tomto zabudnutom kúte a klebetili na priedomí, namiesto toho, aby nás našli.

„Bola to dobrá žena,“ šepne.

Zrak sa mi konečne vyjasní a ja si prečítam nápis na hrobe: „Tu odpočíva milovaný manžel a otec Ján Vološin“, a hneď ved-

ľa „a milovaná manželka a matka Mária Vološinová“. Pod jej menom je iba dátum narodenia, rok úmrtia zatiaľ nie. Vždy sa mi zdalo zvláštne vyryť si údaje na náhrobnú dosku dopredu. Ale ktovie, ako to bude, keď zostarnem. Najmä keby sa o to po mojej smrti nemal kto postarať. Pokiaľ viem, mama nemá súrodencov. O to viac som nechápala starú mamu, ktorá zapudila svoju jedinú dcéru. Žena vedľa mňa jej asi nahrádzala vlastnú rodinu. Konečne sa na ňu odvážim pozrieť.

„Poznali ste ju dobre?“

„Áno,“ položí mi ruku na lakeť. „Poď, pozývam ťa na čaj.“

Dám sa ňou bez odporu viesť. Stále ma pevne drží. Pripadá mi to, akoby sa po mne zo záhrobia načahovala ruka starej mamy. Trávnatý svah je pokrytý srieňom, šmýka sa, kráčam opatrne, lebo žena sa o mňa opiera celou váhou. Bránka zavážga, na chvíľu sa zastavím. Cintorín pôsobí smutno. Hroby sa k sebe nakláňajú, akoby si chceli navzájom poskytnúť útechu. Sú odtláčkom histórie dediny, plné príbehov ľudí. Zanedlho ich však nik nevyľúšti. Umierajú starí ľudia, ktorí ešte vedia, kto bol ten a kto henten, a mladí odchádzajú do miest. Časom sa domy rozpadnú, náhrobné kamene vyvrátia. Dedina sa zmení na kľbko, ktorého nite sa rozutekajú do sveta a už ich nik nezmotá späť. Príbehy budú žiť vlastným životom. A príbeh dediny sa uzavrie. Ale ešte nebol ten čas. Jeden hrob bol príliš čerstvý, aby upadol do zabudnutia. Potrebujem poznať jeho príbeh, ak sa chcem pohnúť ďalej. Musím spoznať svoju minulosť, aby som mala nejakú budúcnosť.

Na rovnej ceste žena pridá do kroku. Ulicu lemujú nízke domy a spoza záclon sa na mňa upierajú skryté pohľady.

„Asi sa ti zdajú naše domy malé,“ sleduje žena môj pohľad. „Tu, medzi horami, bol odjakživa ťažký život. Ľudia tvrdo pracovali, no i tak nikdy nemali nazvyš. Práca bola pre nich vždy

dôležitá. A ešte cerkev,“ dodá po chvíli. „Taký život ťa zocelí, naučí byť tvrdým,“ zmeria si ma rýchlym pohľadom.

Byť tvrdým neznamená zatvrdiť sa, pomyslím si. Moja mama sa kvôli konaniu starej mamy nikdy nestala skutočnou mamou. Aspoň nie takou, akú som si želala. Lebo matkou sa človek nestáva tým, že porodí dieťa.

O chvíľu zastavíme pred celkom zachovalým domom. Už len krok a prekročím jeho prah. Zrazu mi príde nevoľno z predstavy, že o chvíľu otvorím Pandorinu skrinku. V mysli sa mi zjaví obraz mamy s mokrým uterákom na hlave, ako leží na gauči v obývačke. Netuší nič o tom, že som tu. Čo ak moje kroky spôsobia, že sa jej krehké bezpečie rozbije? Zrak mi vybehne po streche, obrastenej machom, a sklzne na kopce, obkľučujúce údolie. Zaduje vietor a je ešte ostrejší. Strasie ma. Obloha potemnela a zo severu sa po nej ženú čierne mračná. Zrazu sa zablyсне a kdesi v diaľke zaduní hrom. Teta ma strčí dnu a len čo zavrie dvere, vonku sa rozpútajú besy. Keď z malej predsiene prechádzame do kuchyne, musím sa zohnúť. Za moju výšku môžu pravdepodobne gény. Otcove, toho, ktorého som nikdy nevidela, mama je totiž nízka.

Žena si rozviaže šatku a vytrasie ju, pričom si ma ukradomky prezerá. V očiach sa jej zračí zmätok, a keď podpaľuje pokrčené noviny, ruky sa jej trasú. Strčí ich medzi pripravené triesky v peci.

„Hneď bude teplo,“ pribuchne mriežku. „Inak, ja som Zuza-na Márová,“ predstaví sa a naberie do plechovej kanvice vodu z vedra. Postaví ju na platňu. Kto som ja, vie, a tak iba prikývnem a rozpačito postávam pri dverách. Rukou ma vyzve, nech si sadnem. Stolička, pokrytá niekoľkonásobným zelenkastým náterom, podo mnou zavrzga. Rukou prihladím umelohmotný

obrus, po stranách pripnutý kovovými sponami. *Zahučaly hory, zahučaly lesy*, preslabikujem nápis, vyšíty modrou bavlnkou na zažltnutom plátne. Visí vedľa dreveného kredenca, ktorý je tiež bleдозelený. Miesto pre dvoch ľudí... asi viac nepotrebuje. V presklenej vitríne kredenca je vystavená obedová súprava. Vyzerá nepoužívané. Voda zovrie a žena do nej hodí za hrst sušených bylín. Na stôl položí dve otlčené šálky. Potom si sadne, zopne ruky a nakloní sa ku mne:

„To ja som vám poslala telegram.“

V duchu si spomeniem na poštárku, ktorú som stretla na schodoch pred našim domom. S úľavou, že nemusí ísť až na najvrchnejšie poschodie, kde bývame, mi strčila telegram pre mamu do ruky. Samozrejme, že som si ho prečítala. Dlhú chvíľu ma na schodoch oblievalo teplo i zima. Konečne som mala aspoň niečo! Nieкто tam – z minulého života mamy, od ktorého nás úplne odtrhla – o nás napriek tomu vedel.

„Tvoja mama asi nemohla prísť,“ skonštatuje a znie to ako otázka.

„Ona ani nevie, že som tu.“ Pravda je totiž taká, že keď som mame podala telegram, zaľahla na svoj gauč a po celý deň sa z neho nezdvihla. Odmietla ísť na pohreb vlastnej matky a to isté chcela aj odo mňa. Neposlúchla som. Na rozdiel od mojej sestry. Ani ona nechcela mať s maminou rodinou nič spoločné. Ticho medzi nami zhutnie.

„Po kom si taká vysoká?“ vyhrkne zrazu žena.

„Asi po otcovi.“ Pozriem jej priamo do očí: „Poznali ste ho?“

Žena sa postaví a kutáčom rozhrabne oheň. Vzdychnie si. Ktovie, či ju stará mama vôbec požiadala, aby nám po jej smrti poslala telegram. Veď ak nemala záujem udobriť sa za života...

Mŕtvi predsa nepotrebujú rozhrešenie. Existencia očistca mi pripadala vždy nepravdepodobná. Zlé skutky predsa nemožno po smrti napraviť. Na to je vymedzený čas na zemi.

Žena sa tvári nerozhodne. Hádám sa bojí narušiť pokoj mŕtvych, tak ako ja zas pokoj živých. Lebo moja mama možno práve teraz našla svoj pokoj. Kým stará mama žila, určite každý deň riešila dilemu, či sa s ňou spojiť. Možno je to ale naopak a mama práve stratila nádej, že to niekedy môže urobiť, možno zajtra... No občas to človek odkladá tak dlho, až je neskoro.

Žena sa vráti k stolu. „Nuž, ako sa to vezme. Viem, kto bol tvoj otec. Akurát... teraz si nie som istá.“

„V čom?“

„Či si vysoká po svojom otcovi.“

„Mama je nízka. A starých rodičov, tých som nepoznala.“

„Tu, v horách, sme skoro všetci nízki.“

Naznačuje mi tým, že môj otec nebol odtiaľ?

„Ako vyzeral?“ odpijem si čaj. Za oknom zúri normálna snehová metelica. Ktovie, či sa tu v takom počasí autobus vôbec vyškríabe.

„No, bol nízky. A čierny ako čert. Vlasy, oči... všetko mal čierne. Marka, tvoja stará mama,“ doplní žena rýchlo, „ho potom aj volala čert...“

Rukou si mimovoľne prejdem po tvári, okrúhlejšie ako mesiac za splnu. Je mi zrkadlom, v ktorom ako nevidomá cítim moje modré oči a vlasy žltej pšenice.

„A možno nemal,“ rozhodí žena neisto ruky. „Ja som ho vlastne ani nevidela. A Marka ho tiež vídavala skôr za tmy. A v noci sa zdá všetko čierne.“

Som zmätená. Za tmy? A čo moja mama? Kedy ho vídavala ona, za bieleho dňa?

„Prečo ste nám poslali telegram?“

„Ja...“ žena zaborí lyžičku do hustého tmavého medu a posunie fľašu ku mne. „Daj si, lesný med je najzdravší.“

Dolejem si z čajníka a pridám do šálky plnú lyžicu medu, hoci inokedy nesladím. Hustý med sa rozlieza z lyžičky ako chobotnica nafahujúca svoje chápadlá. Olížem z nej zvyšky medu a vtedy mi napadne, že pred pár dňami si tu takto mohla sladiť čaj stará mama. Možno v pohári ešte ostali jej sliny z lyžice, posledné, sotva badateľné stopy jej fyzickej prítomnosti. Cítim sa ako kanibal: rozoberám a prežívam život mŕtveho bez toho, aby sa mohol brániť. Nie je fér, že ľudia tak často ignorujú poslednú vôľu svojich blízkych. Ak ma stará mama nechcela poznať, akým právom tu sedím?

„Dlho ste poznali starú mamu?“ Zvláštne, ako som si po pár minútach privykla na to oslovenie.

„Celý život,“ žene sa zrazu bez varovania pustia slzy. Traslavým hlasom dodá: „Bude mi veľmi chýbať.“ Podíde ku kredencu a chvíľu sa prehrabáva v zásuvke. Zo zažltnutej obálky vytiahne čiernobiele obrázky. Na prvom sú tri dievčatá na okraji lúky, v pozadí za nimi spoznávam kopce nad dedinou. Hanblivo klopia tvár, no spod šatiek, stiahnutých do tváre, im nezbedne vykúkajú oči. Držia sa tesne pri sebe, akoby sa báli tej zvláštnej skrinky oproti nim. Netuším, ktorá je stará mama. Mohla by som len tak pichnúť do obrázka a vybrať hociktorú z tých troch plachých horaliek.

„Tu som ja. A toto je Marka,“ nakloní sa ku mne žena.

Dotknem sa prstom žiarivej tváre, takej vzdialenej od tej voskovej na márach. Ako mi teta ukazuje fotografie, mení sa priamo pred očami. Rozpaky sa vytratili, hlas omladol. Rozpráva podrobne o každom obrázku. Nie je ich veľa. Voľakedy sa fotilo výnimočne, kým dnes ľudia zaplňajú albumy, akoby to bola jediná vec, čo chcú zanechať svojim potomkom. Pravda,

my so sestrou sme výnimkou. Moja prvá fotografia pochádza z prvého školského dňa. Akoby som sa v maminom živote zjavila až ako šesťročná. Kde som bola dovtedy? Faktom je, že sa na mamu vôbec nepodobám. Staršia sestra, ktorá po nej zdedila aspoň líčne kosti a plné pery, ma rada hnevala tým, že som adoptovaná. Vraj ma našli pohodenú na ulici, rok po vojne. Občas ma trápila nočná mora, že si nespomínam na nič z minulosti. Budievala som sa celá spotená a dovtedy zatínala prsty, kým som si neprivolala tých pár spomienok, na ktorých som tak lipla. Vždy v nich vystupovala mama. I keď... spomienky vraj neodrážajú realitu. Žijú svoj vlastný život, dokonca aj viac životov, lebo tú istú spomienku môže každý zo zúčastnených vidieť úplne inak. A niekedy si človek vytvorí spomienku sám. Možno je to aj môj prípad. A teraz som tu, lebo potrebujem viac spomienok. Človek bez spomienok je ako strom bez koreňov. Stačí víchrica či skúšky a človek-strom padne.

Žena stále rozpráva, akoby tým mohla oživiť starú mamu, svoju najlepšiu priateľku. Poznali sa od detstva, a keďže ona sa nikdy nevydala, stará mama sa časom stala jej jedinou rodinou.

Začínam byť netrpezlivá. Stále neviem o mojom otcovi viac ako to, že bol čierny. Kto bol ten tmavý muž, čo dokázal splynúť s čiernou nocou? Pod jej rúškom sa páchajú zlé veci. Znásilnili moju mamu?

„Čo ešte viete o mojom otcovi?“ zaútočím priamo.

Žena si prihladá vlasy. „Nie si hladná?“

Nasilu sa usmejem. Som, som hladná, ale po informáciách o mojom otcovi, chcem vedieť, čo to bolo za chlapa, prečo sa o mňa vôbec nezaujímal a čo je s ním. Chcem sa ukotviť – a nato potrebujem kotvu, ktorou má byť môj otec, muž s konkrét-

nym menom, aj keby medzi nami mala byť dlhá reťaz, len nech je, aj to mi postačí.

„Teta, mama mi nikdy neprezradila, kto je môj otec. V rodnom liste mám v kolónke otec napísané neznámy.“

„Hej,“ vzdychne si. „Bolo to ťažké. Najmä pre Marku.“

Znovu sme pri starej mame. Prečo mi už nepovie, dofrasa, aspoň jeho meno?

„Ale tak si to želala najmä tvoja mama. Nechcela uviesť meno otca ani za živý svet. A tvoja stará mama sa zaťala.“

„Čo sa vlastne stalo?“

„Kto si to už dnes má pamätať?“

„Stará mama sa vám určite zdôverila.“ Zmocní sa ma beznádej. To mi chce naozaj povedať, že na to zabudla?

„To áno. Ale ktovie, či mi povedala všetko, čo sa dozvedela od dcéry. A ani ona jej nemusela prezradiť celú pravdu. Lebo v skutočnosti ju pozná iba tvoja mama. A iba ona by ti mala odhaliť tvojho otca.“

To som sem prišla zbytočne? Vyskočím a podídem k oknu. Jeden by povedal, že majestátnosť hôr dá človeku trochu nadhľadu.

Snehové vločky na zelenej tráve vytvárajú zvláštny kontrast i na šialený apríl.

„Prečo ste nám potom poslali telegram?“ zvrtnem sa k nej vyčítavo.

Žena si iba vzdychne a v očiach sa jej znovu zalesknú slzy. Náhle mi jej príde ľúto. Akým právom ju obviňujem z vecí, ktoré by som v prvom rade mala vyčítať mojej mame? Táto žena utrpela tiež stratu. A trpí viac ako ja.

„Mohli ste mi napísať skôr,“ dodám zmierlivo. „Keď ste o nás vedeli.“

„Nevedela. Adresu som našla u Marky na vrchu v zásuvke. Vedela, že sa o ňu po smrti postarám ja. Myslela som, že by chcela... že hádam to mala na mysli, keď ju tam nachystala. Aby som napísala tvojej mame. Povinnosť som si splnila,“ odstúpi od stola. Zrazu sa preľaknem, či ma nevyženie. Možno mi zazlieva, že mama nevyhľadala starú mamu. Ľudia sa občas hnevajú na potomkov, akoby si niesli vinu za konanie svojich predkov.

„Počkajte,“ vyhrknem. „Nemohla by som vidieť dom, kde žila stará mama?“

Prekvapene na mňa pozrie.

„Prosím,“ nalieham. Cítim, že ten dom musím vidieť. Chcem pochopiť, prečo stará mama odvrhla svoju dcéru. A pochopiť znamená odpustiť. Človek by nemal dusiť v sebe hnev. Zožerie ho to ako rakovina. Pre mňa bolo vždy jednoduchšie hnevať sa na starú mamu ako na mamu.

„Neviem,“ stále váha, akoby to mohlo starej mame prekážať. Prečo by malo? Je mŕtva. A mŕtvym už nezáleží na veciach. Mne to však môže veľmi pomôcť. A aj jej. Lebo len živí sa starajú o mŕtvych. Keď zomrie teta Zuzana, kto sa postará o hrob starej mamy? Ja budem žiť a stará mama bude žiť ďalej skrz mňa. Inak jej hrob spustne a jej príbeh upadne do zabudnutia.

Zrazu priamo nad nami udrie hrom. Dom sa zatrasie a okené tabule zadrncia. Žena sa prežehná. Napäto stojí, s hlavou mierne vyvrátenou dohora, akoby čakala, lebo nebo ešte nepovedalo posledné slovo. Alebo niekto iný, napríklad stará mama, ktorá jej posielala takto znamenie, že sa hnevá. Musím rýchlo konať.

„Chcela by som sa s ňou zmieriť,“ nalieham a podídem k nej. Dve ženy, čo sa nikdy nestretli, no ktoré spojila smrť jednej ženy. Pozeráme na seba uprene, akoby sme si chceli dovidieť na

dno duše. Akoby to šlo... veď človek má problém dohliadnuť na dno tej vlastnej.

Búrka vrcholí priamo nad nami. Na líci pocítim chladný závan, a hoci nie som poverčivá, na chvíľu si pomyslím, že je to duša starej mamy, ktorá sa nevie odlúčiť od blízkych. V kúte miestnosti začne kvapkať voda. Akoby odkvapkávalo čas, ktorý ostáva nám dvom.

Žena sklopí zrak, nevydrží môj prosebný pohľad. Podíde k stolu a zo zásuvky chvatne vyťiahne kľúč, uviazaný na červej stužke. Vloží mi ho do dlane, kde leží odovzdane, ako ranejný vtáčik s vytekajúcim pramienkom krvi: rob si so mnou, čo chceš. Naskočí mi husia koža. Mám kľúč od trinástej komnaty, no som rozhodnutá vstúpiť do nej za každú cenu. Zničiť môžem len môj svet.

„Pod,“ uviaže si žena šatku a cez plecيا prehodí vlniak.

V tej chvíli sa búrka utíši. vzdala to, keď videla, že ma neodstraší. Všade za oknami cítim zvedavé pohľady. Mám chuť zabúchať na sklo. Vystrašiť ich. Dedinčanov. V mojich očiach sú aj oni vinní. To oni ukrižovali moju mamu a prinútili starú mamu byť takou, akou sa stala.

Zanedlho stojíme pred podobným domom. Žena vsunie ruku cez bráničku a odsunie západku. Úzky, uprataný dvor sa ťahá dozadu a po jeho bokoch sú záhony kvetov. Nesmelo, akoby ešte neverili jari, z nich vykúkajú tenké listy tulipánov.

Dom pôsobí opusteným dojmom, ako pes, ktorý stratil pána. Je mi to ľúto, zašepkám a priložím dlaň na jeho múr. Majú domy dušu? Žijú, pokiaľ v nich ktosi býva a potom ju stratia? V hlave sa mi z ničoho nič zjaví obraz zboreného domu so zhrdzaveným plotom a bráničkou visiacou na jednom pánte. Občas ma akoby prepadnú vízie budúcnosti. Ale možno ich má

na svedomí len moja bohatá predstavivosť. Pod nohami nám chrastí drobný štrk, ktorým je vysypaný chodník. Pri dverách sa žena zháči, no ja jej rýchlo podám kľúč. Ocitneme sa v tmavej chodbe. Napravo sú biele dvere s okienkom zakrytým háčkovanou záclonou. V sluchách mi hlasno pulzuje tep. Aj tu je čisto a všetko zarovnané, ako v nejakom múzeu. Žiadna stopa po skutočnom živote, nikde pohodená kniha či hrniec na sporáku. Ak vraj chcete spoznať človeka, treba ho navštíviť. Možno stará mama túžila po uhladenom živote a jej dcéra z neho vyčnievala, preto ju odstihla.

Žena ticho plače a v očiach sa jej zrkadlí bezradnosť: čo bude teraz bez nej robiť?

Keď za vami smútia, znamená to, že váš život za čosi stál? A keď za vami smúti veľa ľudí, bol váš život lepší ako život toho, za ktorým smúti len jeden či dvaja? Neviem, ale ak stará mama chcela, aby sme za ňou smútili, mala sa o to postarať za života.

Žena otvorí ďalšie dvere. Za nimi je tmavá izba, iba cez úzke okienko na pravej strane preniká trochu svetla. V rohu je posteľ s nadýchanou duchnou. A vtedy bez varovania vidím ďalší obraz: stará mama leží utrápene na tej posteli a želá si, aby sa dal vrátiť späť moment, keď jej viac záležalo na tom, čo si pomyslia ľudia, ako na vlastnej dcére. Žena poklepe po perine.

„Tu si sa narodila.“ Potom ticho dodá: „Bola som pri tom.“ V duchu znovu prežíva pôrod. Čítam v jej tvári, ako prebiehal, a náhle sa tam preniesiem i ja.

Moja mama leží na posteli a dychčí. Je celá spotená z toho, ako tlačí a dusí v sebe vzdychy. Ktosi jej mokrou handrou utiera čelo a vsunie drevenú paličku medzi zuby, aby nekričala, len aby neunikol ani jeden ston. Lebo vo všetkých domoch po celej dedine sú pritisnuté uši k dverám, všetci sú zvedaví, čo sa u nich deje. Mama náhle vydá zopár pridusených vzlykov, ako zviera chytené do pas-

ce, a v izbe čosi mlaskne. Ten zvuk sa ozve ešte raz a zhrbená baba zachytí do bielej plachty fialový uzlík, celý od krvi a hlienu. V tom momente celá izba akoby zamrzla. Mama cíti úľavu, že je po bolestiach, a omámene priviera oči. A babica len stojí s dieťaťom v plachte, a dieťa je ticho. Stará mama so zadržaným dychom hľadá babici do očí, bojí sa vydýchnuť, akoby tým mohla spôsobiť, že sa nadýchne to dieťa, zdroj všetkých problémov. Žeby sa to všetko vyriešilo samo? Rýchlo premýšľa... v zadnom kúte záhrady, tam je jedno miesto, dobre skryté miesto. V duchu sa vidí, ako tam v noci kope jamu a kameň jej padne úľavou zo srdca. Tak hlasno, až moja mama znenazdajky otvorí oči, oči, ktoré už nie sú jej, patria nejakej cudzej starej žene, čo sa zabudla radovať a pre ktorú už život predstavuje len sled povinností, z ktorých niet vytrhnutia. Tie oči bude odteraz vídavať v zrkadle každý deň. Na chvíľu sa v nich rozhostí úľava, no je to iba zlomok sekundy. Potom prevládne materinský pud, ktorý je silnejší než čokoľvek iné. Veď aj stará mama chce iba chrániť svoju jedinú dcéru, svoj poklad, svoju krásavicu... A vtedy moja mama konečne zvrieskne. Babica sa náhlivo strhne, akoby ju pristihli pri niečom nekalom, a ujme sa svojich povinností. Nenápadne odtiahne plachtu z tváre drobného stvorenia, ktoré už celkom sfialovalo, schytí ho za nohy a potrasie ním. Buchne mu po chrbte a z hrdla sa uvoľní bledý chuchvalec hlienu. Novorodenec sa nadýchne a dá o sebe po prvý raz vedieť. Uuuááá, rozľahne sa dedinou, až sa domy otrasú. Uááá, zavreští znovu, až sa hory zachvejú. A dedina dostane, na čo čakala. Ľudia sa odtiahnu odo dverí a počúchajú si uši. A to dieťa, čo najprv vzbudilo klamlivé nádeje, aby potom mohutným vreskom ohlásilo, že si to rozmyslelo, dá okolitému svetu o sebe vedieť ešte veľakrát. A bude to s ešte ohlušujúcejším krikom. Babica ho opláchne, vyutiera a zabalí do plachty. Potom ho strčí mame do rúk. Mama drží malé tak nešikovne, akoby jej zmeraveli ruky. Babici sa zdá, že jej

čochvíľa vykláza na dlážku, neurobí však nič. No dieťa si poradí samo, keď sa už rozhodlo, že bude žiť. Mama znezdady pocíti na bradavke silný tlak. Vôbec si nespomína, či jej niekto odhalil prsník. Pamätníci budú neskôr rozprávať, že to dieťa sa prisalo na prsník iba silou svojej vôle, nik mu nepomohol. Mama vyjavene hľadá na to čudo, čo tak mocne ťahá bradavku. Akoby z nej dieťa vysávalo jej vlastné ja a násilím vstupovalo do vnútorného sveta, kam doteraz nikoho nevpustila. Možno iba jeho... rýchlo zaženie myšlienku na pôvodcu svojej skazy. Ktovie, či sa niekedy dozvie, že má syna... Automaticky totiž predpokladá, že to bude chlapec. A dieťa stále saje, mliaždi jej bradavku bezzubými ďasnami, hoci mlieko ešte netečie. Mama zažíva zvláštny pocit. Má chuť dieťa odstrčiť, no zároveň silno stisnúť. Ešte nevie, že až do konca života bude trpieť vnútorným rozpoltením a že s každým vysatým mililitrom materského mlieka bude mať pocit, že sa rozdojuje, že časť z nej odchádza spolu s mliekom a že si ju dieťa prisvojuje a z najhlbšieho vnútra kradne podstatu jej osobnosti. Ten kúsok, čo mal patriť len jej. Netuší, že každá matka, napriek silnej materinskej láske, skôr či neskôr zatúži byť aspoň chvíľu znovu celistvou osobou. No tou už nikdy nebude. Keď drobec, unavený satím, na chvíľu pustí bradavku, odsunie ho, no okamžite spustí taký rev, že ho chvatne priloží späť. A tak to pôjde dookola. Mama má už po pár dňoch bradavku dohryzenú do krvi, no dieťa len saje a saje, akoby celý život nechcelo robiť nič iné. Mama sa časom naučí bolesť ignorovať, tlmí ňou inú bolesť, ukrytú hlboko v duši. Už aj tak narobilo dosť rozruchu, nieto aby ešte budilo v noci celú dedinu svojím vreskom. Cez deň dieťa totiž spí.

„Je to dievča,“ povie vtedy babica a mama sa na ňu nechápavo pozrie.

„Kričať si vedela poriadne,“ usmeje sa na mňa žena. Podídem k posteli a dotknem sa periny.

„Ale ja som sa nenarodila tu, ja som sa narodila v meste,“ namietnem.

Prekvapene sa na mňa zahľadí a potom si pošúcha čelo. „Akože? Veď som to videla na vlastné oči.“

„To bola moja sestra,“ poviem ticho. Náhle si uvedomím, že nevie nič o maminom druhom dieťati. Netuší, že sú dve sestry a ja som tá druhá. Spôsobí mi to taký istý šok ako jej. Stará mama o mne asi tiež nevedela, inak by jej to povedala. Zmocní sa ma pocit, akoby som bola iba tieňom. Sklamane klesnem na posteľ.

„Ty fakt nie si Helena? Naozaj?“ pristúpi žena bližšie, skúmajúc moju tvár. „Teraz už rozumiem,“ dodá s uspokojením.

„Čomu rozumiete?“

„Prečo sa naňho nepodobáš.“

Zrazu mám chuť zapchať si uši. Nechcem počuť odpoveď. Obe so sestrou máme v rodnom liste uvedené otec neznámy. A ten nás spájaj napriek rozdielnemu výzoru. Čo ak ma naozaj adoptovali? Čo ak ma fakt našli na ulici? To by som mala hľadať nielen otca, ale i matku. Radšej nechcem nič počuť a presuniem pozornosť na inú tému.

„Čo sa vlastne stalo starej mame? Bola chorá?“

„Nebola!“ zdvihne žena pohoršene ruky. Akoby sa to nepatrilo, zomrieť len tak, bez toho, aby človek dal vedieť, že o deň tu už nebude. Žena na mňa zúbožene pozrie:

„Večer sa ešte u mňa zastavila po omši, dohadovali sme sa na pomoci farárovi, kvôli cirkevnému sviatku. Dali sme si čaj a potom šla domov,“ spustí sa vedľa mňa na posteľ. Ruky jej bezradne visia pozdĺž tela. „Ráno som sa u nej zastavila. Mali sme začať piecť koláče skoro, aby sme to stihli. Ležala v posteli,

s tvárou k stene. Bola taká drobná...“ preskočí jej hlas. Potiahne uzol na šatke, akoby ju dusil.

„V izbe bolo chladno. Nezvykla vyspávať. Pomyslela som si, že je chorá. A tak som len ticho zavolala: Marka... a potom som sa rozhodla zakúriť. Pripravila som noviny a triesky, no nikde som nemohla nájsť zápalky. Zvyčajne bývali pri peci, ale teraz tam neboli. Ja...“ stlačí si dlane, až jej zbelejú hánky. „Utekala som po ne domov,“ vyriekne zahanbene. „Zakúrila som a nakukla do izby. Marka sa mi zdala ešte menšia, akoby sa šúverila priamo pred mojimi očami. Nuž,“ pretrie si tvár rukami. „Keď som sa pozrela na hodiny, už som tušila, že je zle. Ešte raz som na ňu zavolala a potom išla k nej. Bola už studená.“ Vypukne do plaču, pritískajúc si dlaň na ústa. Hánky má zodraté a vyzierajú ako hrče na pokrútených konároch. Keď sa upokojí, vytiahne zo záhybov širokej čiernej sukne vreckovku a vyfúka si nos.

V rozpakoch zahlási:

„Nemala by si už ísť?“

„Ostanem tu,“ vyhrkne.

„Kde?“ opýta sa.

„Tu,“ pobúcham rukou po perine a zamierim do kuchyne. Sama netuším, kde sa vo mne tá rozhodnosť zobrala. Kým sa obzerám po zápalkách, všimnem si, koľko obrazov svätých je tu rozvešaných. Nakoniec ich nájdem medzi polenami. Pokúsim sa založiť oheň, no nechce sa chytiť.

„Vidieť, že si mestské dieťa,“ vyberie mi teta zápalky z ruky. O chvíľu sa oheň rozhorí. Čupnem si a vystriem k nemu skrehnuté ruky. Zanedlho blčí tak, že musím odstúpiť. Teta medzitým postaví vodu. O chvíľu sa izbou nesie vôňa čaju zo sušených malinových listov.

Všimnem si fotografiu, zastrčenú medzi dvoma sklenenými tablami kredencu. Je na nej chlap v uniforme. Hĺbavý pohľad

od seba zasadených očí pozerá kamsi cezo mňa. Má svetlé, priam priesvitné oči. Netuším, akej farby, keďže fotka je hnedo-biela, no predstavujem si, že sú modré ako moje. Konečne mám dôkaz, že patríam do tejto rodiny. Vysoko klenuté husté obočie sa spája nad nosom a dáva mu mierne začudovaný výraz. Má pootvorené pery, akoby chcel čosi povedať práve v momente, keď fotograf stlačil spúšť.

„To je tvoj starý otec,“ prehlási žena.

„Môžem si ju zobrať?“ opýtam sa. „Mal modré oči, že?“

Vo vzduchu visí ženino váhanie. Neviem, či si nespomína na farbu jeho očí alebo premýšľa nad mojou prosbou.

„Môžeš,“ prikývne nakoniec. „A oči mal naozaj modré.“ Zanedlho je v izbe teplo. Sedíme za stolom a popijame čaj.

„Povedzte mi o ňom niečo,“ prosím ju. Od mamy viem, že zomrel predtým, ako odišla do mesta.

„Nuž, chodil do hory, ako takmer všetci tunajší chlapi. A tam ho aj zavalilo. Ale v dedine sa hovorilo, že odkedy sa vrátil z vojny, už to s ním aj tak nebolo v poriadku,“ vyzrie žena oknom. „Zranila ho črepina z granátu. Do hlavy.“

„Ako sa to prejavovalo?“ opýtam sa.

„Čo?“

„No, že to s ním nebolo v poriadku,“ zopakujem jej slová. Žena na chvíľu zaváha, no potom si zloží z pliec vlniak a mne je jasné, že pred samotou zvolila moju spoločnosť. Možno jej niečím pripomínam starú mamu.

„Bol bláznivý,“ povie konečne. „Stále sa chcel hádať. S tvojou starou mamou,“ pokrúti začudovane hlavou.

Z jej reakcie predpokladám, že na to potreboval poriadny kus odvahy. Pozorne si prezriem fotografiu. Tvári sa vážne, no z jeho očí sála mäkkosť. Potom mi to dôjde. „On... to ho odfotili pred odchodom na vojnu, že?“

„Áno, to bolo ešte pred tým zranením. Po ňom sa mu v hlave čosi poškodilo, akoby mu to tam tá črepina poprehadzovala. Dovtedy sotva čosi povedal. Ale bol to robotný muž, to mu nemožno uprieť. Stále bol v hore,“ zhlboka si vzdychne, „a hora si ho aj vzala.“ V peci zapraská. Teta Zuzana kutáčom poštura poleno, z ktorého sa vyroja iskry. „Hádam to takto bolo aj lepšie,“ vykĺzne jej a vzápätí ospravedlňujúco dodá: „Marka si s ním už nevedela rady, stále jej robil naprieky.“ Pribuchne dvierka na peci. „Keď sa opil, vykrikoval hrozné veci...“

Konečne sa dozvedám čo-to o mojej rodine. Sú to iba čriepky, no moja obrazotvornosť ich už spája. Možno do nádoby, ktorá nikdy neexistovala, no nakoniec – sú spomienky niečím iným?

„Nemohla jeho rúhanie znieť. Viera pre ňu predstavovala všetko...“ V tvári sa jej zračí hrôza: „Boh nie je!“ povie pohoršene. „Takéto veci vykrikoval po celej dedine!“ Prežehná sa. „Keď vytriezvel, týždeň bol v poriadku. Chodil zachmúrený do lesa a z lesa a tvoja stará mama mala pokoj. No keď to naňho prišlo, nemohol prestať. To tá pálenka,“ odpije si z čaju.

„Čo sa mu vlastne na vojne prihodilo?“ vyzvedám.

„To si zobral so sebou do hrobu. Nikdy o tom nerozprával. Ani nemusel. Každý tušil, čo za hrôzy sa odohrávali v zákopoch. Väčšina však na to chcela zabudnúť.“

Dopijem poslednú kvapku čaju. Iste, ale čo ak hrôzy prichádzajú samy, bez opýtania? Čosi som o tom vedela.

„Tvoj starý otec však zabudnúť nechcel,“ pokýva hlavou.

„Čo ak to nedokázal?“

„Mohol ísť za farárom. Vypovedať sa.“

„Myslíte, že urobil čosi zlé?“

Teta si vzdychne. Kladiem jej pritažké otázky. „Ja neviem. Možno áno. Človek sa vo vojne dostane do všelijakých situácií.“